

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hänninen, Riitta; Kajander, Konsta; Lappi, Tiina-Riitta

Title: Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Outi Fingerroos, Konsta Kajander, Tiina-Riitta Lappi ja SKS

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Hänninen, R., Kajander, K., & Lappi, T.-R. (2022). Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet. In O. Fingerroos, K. Kajander, & T.-R. Lappi (Eds.), *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät* (pp. 45-63). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas, 274.
<https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/tl.274/>

Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet

Riitta Hänninen

📧 <https://orcid.org/0000-0001-5455-2802>

Konsta Kajander

📧 <https://orcid.org/0000-0001-7113-0273>

Tiina-Riitta Lappi

📧 <https://orcid.org/0000-0002-6459-7024>

Epistemologia eli tietoteoria on välttämätön osa jokaista tieteellistä tutkimusta. Sen avulla tutkija tekee näkyväksi, minkälaiseen tietoon tutkimuksessa pyritään, miten eri tiedon lajit, esimerkiksi arkitieto ja tieteellinen tieto, suhteutuvat toisiinsa sekä miten ja minkälaisin rajoituksin tutkimuskohteesta voi saada tietoa (Schnegg 2015, 25; Lett 1987, 2, 63). Lisäksi tietoteoriaan sisältyy ontologisia ennakkoehtoja, kuten millainen on tutkittavan ilmiön luonne, millaisia ominaisuuksia tutkimuskohteella on ja mitä tutkitusta todellisuudesta voidaan etnologiasa ja antropologiasa ylipäätään tietää. Hyvä tutkimus edellyttää tieteenteoreettisten lähtökohtien tiedostamista ja auki kirjoittamista. Kokonaisuutena tietoteoria läpäisee koko tutkimusprosessin tutkimusongelman muotoilusta aineistonkeruuseen ja johdopäätöksiin.

Tässä luvussa esitellään kulttuurien tutkimuksen tietoteoreettisia kysymyksiä. Aluksi tarkastellaan kulttuuria teoreettisena käsitteenä ja tutkimuskohteena, ja hahmotetaan etnologista ja antropologista tulkintaprosessia hermeneuttisen tieteenfilosofian näkökulmasta. Tutkimuskohteen ymmärtämistä kuvataan hermeneuttisena kehänä, jossa tulkinta rakentuu tutkijan ja tutkittavien sekä emic- ja etic-näkökulmien vuoropuhelussa. Sen jälkeen pohditaan tiedon sosiaalista ja kulttuurista rakentumista etnologian ja antropologian tietoteoreettisena perustana. Lopuksi tarkastellaan refleksiivisyyttä ja relativismia kulttuuristen todellisuuksien tulkinnallisena viitekehyksenä.

Etnologia ja antropologia kulttuuritieteinä

Etnologia ja antropologia ovat empiirisiä eli kokemuseräisiä tieteenalajoja, jotka tutkivat muiden ihmistieteiden tavoin ihmisen ajatuksia, kokemuksia ja käyttäytymistä sekä inhimillisen toiminnan tuotteita, kuten puhetta, tekstejä ja esineitä. Tässä suhteessa ne lähenevät esimerkiksi sosiologiaa, historiaa, psykologiaa ja kielitiedettä. Etnologian ja antropologian erityisenä tutkimuskohteena on kulttuuri, joka viittaa ihmisten arkiseen elämismaailmaan erotuksena taiteista ja niin kutsutusta korkeakulttuurista. Etnologiassa ja antropologiassa tutkitaan kulttuurin vaikutusta ihmisten elämään, arvioidaan ihmisten toimintaa kulttuurin muutoksessa ja tarkastellaan kulttuurin viitekehyksessä ihmisten tulkintoja itsestään ja toisista. Teoreettisena käsitteenä kulttuuri viittaa ihmiselämän opittuihin ja jaettuihin tietoihin, toimintoihin ja symboleihin (Ehn, Löfgren & Wilk 2016, 23; Eriksen 2004, 17). Näin määriteltynä kulttuuri voidaan hahmottaa ihmisten välisenä kommunikaationa, joka omaksutaan sosiaalisuudessa tietyn yhteisön jäsenenä ja joka mahdollistaa viestinnän ja käyttäytymisen erilaisissa toimintaympäristöissä. Kun tutkijat jäljittävät kulttuurista tietoa, on kyse merkityksistä, käsityksistä, normeista, arvoista ja toimintamalleista, jotka jäsentävät ihmisten arkielämää (Arvidsson 2001, 15; ks. Tiili 2016, 26).

Kulttuuri-käsitteen laaja-alaisuuden vuoksi on tehtävä ero kulttuurin universaalien ja erityisten piirteiden välillä (Eriksen 2004, 17). Universaalina eli yleismaailmallisena kategoriana kulttuurilla tarkoitetaan esimerkiksi kielellisyyttä, yhteisöllisyyttä, kykyä valmistaa ja käyttää työkaluja sekä rituaalista käyttäytymistä ja symboleja (ks. Brown 1991). Partikulaarina eli erityisenä käsitteenä kulttuuri viittaa piirteisiin ja ominaisuuksiin, joiden perusteella yhteisöt eroavat toisistaan tai jotka ovat tyypillisiä tietylle alueelle tai ryhmälle. Tällöin puhutaan monikossa kulttuureista ja niiden osa-alueista, esimerkiksi saamelaisesta kulttuurista, nuorisokulttuurista, digitaalisesta kulttuurista tai yrityskulttuurista. Etnologia ja antropologia tutkivat tyypillisesti ajan, tilan ja paikan mukaan rajattuja partikulaareja kulttuuri-ilmiöitä.

Kulttuuri ei ole sama asia kuin tietty ihmisryhmä. Muuttoliikkeet, globalisaatio ja monikulttuurisuus haastavat käsityksen yhtenäiskult-

tuureista, ja ihmisillä on mahdollisuus toimia vallitsevista käytännöistä poikkeavalla tavalla. Yksilöt eivät myöskään samaistu kulttuurisesti rakentuviin stereotyyppioihin samalla tavalla. Esimerkiksi suomalaisten kuvaaminen ”rallikansana” ei edusta kaikkien suomalaisten näkemystä itsestään, vaikka he tunnustaisivatkin tämän määrittelyn osana suomalaisuuteen liitettyjä stereotyyppioita. Lisäksi tutkijan on huomioitava kulttuuri-käsitteen politisoituneet arvolataukset ja käyttötarkoitukset. Erilaiset toimijat voivat vedota kulttuurisiin luokituksiin, esimerkiksi kansallisuuteen, uskontoon tai etnisyyteen, perustellessaan eroja ”meidän” ja ”muiden” välillä. Kulttuuria käytetään identiteettipolitiikan välineenä myös silloin, kun vaaditaan oikeuksia omalle viiteryhmälle (ks. Hannerz 2003). Kulttuurien tutkimus voi ottaa tällaisiin kysymyksiin kriittisen kannan kyseenalaistamalla kulttuuristamista eli konfliktien selittämistä kulttuurilla tai osoittamalla kulttuuristen rakenteiden ja käytänteiden ongelmakohtia ja vaikutuksia ihmisten arkielämään.

Kulttuuri-käsitteen määrittely ja tutkimuskohteen rajaaminen ovat keskeinen osa jokaista tutkimusta. Kysymys on teorian ja empirian vuoropuhelusta, jossa voidaan erottaa kaksi tasoa: kulttuuri käsitteenä ja ilmiönä. (Hänninen 2003; Kajander 2020, 226.) Käsitteiden ja niihin liittyvien kokemuksellisten tulkintojen analyttiseen tarkasteluun tarvitaan teoreettinen näkökulma tai tulkintakehyks, jonka kautta tarkastellaan empiiristä aineistoa (Kamppinen 2004, 112–113). Kulttuuria koskevat teoriat esittävät väittämiä tutkimuksen kohteena olevasta kulttuurisesta ilmiöstä, käsitteet puolestaan luovat vastaavuuden kulttuuria koskevien teorioiden ja aineistosta tehtyjen havaintojen välille. Ilmiönä kulttuuri ei kuitenkaan rajoitu yksittäisen tutkimuksen aineistoon, vaan sitä voidaan tutkia mahdollisesti myös toisenlaisella tutkimusotteella ja aineistolla. Tästä syystä teoreettisen näkökulman valinta ja käsitteiden määrittely ovat tärkeitä jokaisessa tutkimuksessa.

Kulttuurin laaja-alaisuuden vuoksi yhdessä tutkimuksessa on mahdotonta käsitellä tutkittavan ilmiön kaikkia osa-alueita. Siten tutkimuskohde on käsitteellisesti rajattava esimerkiksi etnisyyteen, sukupuoleen tai uskontoon. Käsitteellistämällä on toinenkin tärkeä tehtävä. Se mahdollistaa tutkimuskohteen vertailun muihin aihepiiriin tutkimuksiin. Jos tutkimuskohteena on vaikkapa etninen iden-

titeetti, tutkimuksessa ei kuvata etnisyyttä ainoastaan paikallisessa kontekstissa vaan osallistutaan laajempaan tieteelliseen keskusteluun etnisyydestä yhtenä kulttuuria määrittävistä osa-alueista eli kulttuurin universaaleista piirteistä.

Tutkimuskohteen rajaukseen kuuluu myös kontekstualisointi eli tutkittavan asian tai ilmiön sijoittaminen laajempaan asiayhteyteen, joka on keskeinen mutta usein julkilausumaton osa tutkimuksen metodologiaa. Kontekstualisoinnin yhteydessä tutkija rajaa tutkimusaineistonsa ja arvioi omaa rooliaan suhteessa tutkimuskohteeseen. Varsinaisella tutkimuskohteella ei ole valmiita tulkintakonteksteja, vaan ne syntyvät osana analyysia. Tutkittavan ilmiön taustoittaminen, teoreettinen viitekehys, aikaisempi tutkimus ja historiallinen tausta ovat kaikki osa tutkimuksen kontekstia. Esimerkiksi muistitietotutkimuksessa tutkimuskohteen tulkinnan kannalta tärkeitä historiallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia konteksteja ei välttämättä tiedetä ennen tutkimusta, vaan ne nousevat esiin vasta kertojien muistelujen tuottamina (Korkiakangas 2006, 122). Siten ilmiön tulkitsemiseksi tarvittavat kontekstit kehittyvät tutkimusprosessin aikana ja ne ovat samalla tutkimuksen tuloksia (Saarelainen 2012, 245).

Kulttuureihin kohdistuvaa tutkimusta määrittää tyypillisesti etnografinen eli yhteisöjen ja kulttuurien tuottamaa tietoa ja tulkintoja painottava deskriptiivinen eli kuvaileva tutkimusote, joka pyrkii kulttuuristen merkitysten syvempään ymmärtämiseen. Kun aikaisemmassa keruuideologiassa kulttuurin katsottiin ikään kuin odottavan valmiina kerääjäänsä, nykyinen etnografia korostaa kontekstualisointia, vuorovaikutusta ja tutkimustulosten syntyä dialogisessa suhteessa tutkijan ja tutkittavien kesken (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 10).

Siirtymä positivistisesta tietokäsityksestä tulkinnalliseen tutkimusotteeseen on samalla merkinnyt sitä, että esineiden ja materiaalsen kulttuurin tutkimusta painottanut kulttuurihistoriallinen suuntaus on korvautunut kulttuurianalyttisellä, merkitysten tulkintaa painottavalla tutkimusotteella (Sääskilahti 1999, 152; ks. Ehn, Löfgren & Wilk 2016). Tulkinnallisen käänteen myötä etnologian ja antropologian tutkimuskohde ei ole enää kulttuuri ”itsessään”, vaan ihmisten käsitykset kulttuuristaan (Jouhki & Steel 2016, 33). Tutkimuksessa painotetaan kulttuurin konstruktivistista luonnetta, joka pohjautuu käsitykseen tiedon rakentumisesta ihmisten välisessä vuorovaikutuk-

nessa. Kulttuuri ymmärretään inhimillisen toiminnan tulkintakehyksenä, jonka avulla ihmiset jäsentävät maailman merkitykselliseksi ja mielekkääksi kokonaisuudeksi. (Hämeenaho, Ylipulli & Suopajärvi 2018, 7–8; Frykman & Gilde 2003, 48.)

Hermeneuttinen kehä ymmärtämisen ja tulkinnan lähtökohtana

Etnologia ja antropologia ovat empiirisiä ja tietoteoreettisessa mielessä induktiivisia tieteenaloja. Empiirinen tarkoittaa etnologian, antropologian ja etnografian puitteissa havaintoihin perustuvaa aineistolähtöistä tutkimusta ja aineistonkeruuta. Induktio puolestaan viittaa siihen, että tiedon muodostamiseen liittyvien päättelyketjujen logiikka lähtee yksityisestä ja siirtyy kohti yleistä. Johtopäätökset ja uudet käsitteet ovat toisin sanoen havaintolähtöisiä, ja ne perustuvat empiiriseen tutkimusaineistoon (ks. Grönfors 2011, 15–17). Etnologian ja antropologian lähtökohtana on pyrkimys ymmärtää inhimillisiä merkityksiä niiden kulttuurisissa ja sosiaalisissa konteksteissa eli siinä todellisuudessa, jossa tutkittavat elävät ja merkityksellistävät ympäristöään. Keskeistä etnologialle ja antropologialle onkin tutkimuskohteen sallimissa puitteissa osallistua ja eläytyä tutkittavien arkipäivään (Silverman 2006, 68).

Objektivismi, jota kulttuuriantropologi Clifford Geertz (1973, 55) luonnehtii kriittisesti ”sankarilliseksi ideaaliksi”, viittaa etnologiassa ja antropologiassa inhimillisestä ajattelusta riippumatta olemassa olevaan todellisuuteen tulkintojen ja merkitysten takana. Subjektivismi puolestaan keskittyy siihen, millä tavoin ihminen tulkitsee kyseistä todellisuutta (O’Reilly 2012; Denzin 1997). Ihminen on subjektivistisessä tietokäsityksessään filosofi Protagoraan teesiä lainaten ”kaiken mitta”, ja tieto vastaavasti konstruktivistisesti eli ihmisen ajattelun kautta rakentuva (engl. *man made*) kokonaisuus (Bernard 2006). Äärimmilleen vietyä subjektivistinen lähestymistapa hylkää objektiivisen todellisuuden kokonaan. Maltillisemmat tulkinnat eivät kiellä objektiivisen todellisuuden olemassaoloa sinänsä, mutta ne korostavat, ettei siitä ole mahdollista saada luotettavaa, ihmisestä riippumatonta tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa tieteellisen tiedon lähtökohtana

on tyypillisesti konstruktivistinen tietokäsitys, jonka keskiössä on tutkija itse tutkimusta toteuttavana ”tutkimusvälineenä”. (Grönfors 2011, 5, 105.)

Ymmärtäminen perustuu etnologiassa ja antropologiassa hermeneuttiseen tulkintateoriaan, joka viittaa inhimillisten merkitysten tulkitsemiseen ja kääntämiseen esimerkiksi eri kulttuurien välillä (Gadamer 2004; ks. Hänninen 2003, 23–26). Hermeneutiikalla tarkoitetaan tässä yhteydessä teoriaa ymmärtämisen ja tulkinnan mahdollisista säännöistä ja lainalaisuuksista (Laine 2010, 29). Kuten filosofi Hans-Georg Gadamer (1999) toteaa, hermeneutiikka on tapa tarkastella tai ymmärtää erilaisia, jopa keskenään ristiriitaisia tapoja merkityksellistä ympäröivää todellisuutta. Koska ihmisen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen olemassaolo on lähtökohtaisesti kielellistä, hermeneuttinen ulottuvuus vaikuttaa kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä yhtäaikaaisesti sekä teorian muodostukseen että tutkimuskohteseen (Gadamer 2004).

Tieteenfilosofiassa hermeneutiikka viittaa erilaisiin tulkintateoreettisiin näkemyksiin ihmisen ja todellisuuden välisestä suhteesta. Esimerkiksi Gadamerin (1999) filosofinen hermeneutiikka tutkii ensisijaisesti tulkitsemisen ja ymmärtämisen epistemologisia eli tietoteoreettisia mahdollisuuksia ja rajoituksia. Geertz (1983) kuvaa hermeneutiikkaa ymmärtämisen ymmärtämiseksi ja tekee näin selkeän eron hermeneutiikan ja laadullisten tutkimusmenetelmien välillä. Hermeneutiikka ei ole empiirisesti sovellettava tutkimusmenetelmä samalla tavalla kuin haastattelu, havainnointi tai esimerkiksi teemanalyysi. Hermeneuttisen lähestymistavan tarkoitus on auttaa tutkijaa hahmottamaan ymmärtämisen prosessia kokonaisuutena, ei niinkään suoraan kerätä aineistoa, analysoida tai edes teoretisoida sitä.

Etnologian ja antropologian hermeneuttinen traditio pyrkii ensisijaisesti ymmärtämään ja tulkitsemaan ihmisten arkielämää, uskomuksia ja tapoja. Positivistinen traditio sen sijaan olettaa objektivistiseen tietokäsitykseen perustuen, että uskomukset ja tavat ovat inhimillisestä ajattelusta riippumattomia ilmiöitä, ja keskittyy selvittämään, mistä uskomukset tulevat ja millaisia seurauksia niillä on (Bernard 2006; ks. Clifford 1986). Konstruktivistisessä tietokäsityksessä ihminen nähdään hänen luomiensa merkitysten kautta ympäröivää todellisuutta jäsentävänä aktiivisena toimijana, kun taas objek-

tivismissä todellisuus on karkeasti määriteltynä ihmisestä ja tämän luomista merkityksistä riippumaton kokonaisuus. Erottelu on tässä kohtaa kuitenkin enemmän analyttinen kuin reaalinen, ja käytännössä ymmärtämistä ja selittämistä käytetään etnologiassa tutkimuskysymyksestä riippuen enemmän tai vähemmän rinnakkain.

Gadamerin pääteos *Warheit und Methode* (1999) paljastaa tiedon tulkinnallisen perusluonteen jo kirjan kannessa: ymmärtäminen, selittäminen ja ylipäätään tietäminen ovat aina välttämättä riippuvaisia siitä, millaisia ennako-olettamuksia tutkimuksessa sovelletaan. Jokainen teoria, käsite ja otsikossa mainittu menetelmä (saks. *Methode*), joka Gadamerin ilmaisussa viittaa juuri teorioihin, käsitteisiin ja metodologiaan, kertovat oman totuutensa (saks. *Warheit*) tutkittavasta ilmiöstä (Hänninen 2003, 26; ks. McGee & Warms 1996). Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi tutkimusprosessin eri vaiheita ohjaava tutkijapositio, jolla tarkoitetaan yleisesti tutkimusasetelmaan sekä toisaalta tutkijan ikään, sukupuoleen, etniseen ja sosiaaliseen taustaan sekä kulttuuriin liittyviä kysymyksiä (ks. Olive 2014).

Hermeneuttinen kehä on inhimillistä ymmärtämisen prosessia teoreettisella tasolla kuvaava metafora. Etnologiassa ja antropologias-
sa sillä viitataan usein dialogiin eli gadamerilaisittain tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan henkilön, esimerkiksi haastateltavan, tulkintahorisonttien yhdistymiseen. Dialogilla voidaan tarkoittaa myös kehämäistä liikettä aineiston ja tulkinnan välillä. Molemmissa tapauksissa tavoitteena on, että dialogi korjaa ja syventää tutkijan käsitystä tutkimuksen kohteesta ja sitä edustavasta aineistosta tutkimusprosessin aikana (Laine 2010, 34–35, 38). Hermeneuttisen kehän tavoitteena ei ole tuottaa puhtaita tulkintoja tai objektiivisia totuuksia tutkimuskohteesta vaan paremminkin löytää yhteisymmärrys tutkittavien kanssa. (Hammersley & Atkinson 2007; Crapanzano 1992; Geertz 1983; von Wright 1971.)

Tulkinnan ja ymmärtämisen kehämäinen prosessi ei tapahdu tyhjiössä, vaan sillä on aina tietty historiallinen konteksti. Kun hermeneuttiseen kehään lisätään ajallinen ulottuvuus, kehä muuttuu dynaamiseksi hermeneuttiseksi spiraaliksi (Fornäs 2012). Tutkimusprosessin näkökulmasta tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että käsitys tutkittavasta ilmiöstä voi muuttua ja että tutkimusprosessin edetessä sen pitääkin muuttua. Tutkijan näkemys tutkittavasta ilmiöstä laaje-

nee ja syvenee kenttätyön tai aineistonkeruun aikana, ja samanaikaisesti kehittyä myös tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä avaava teoreettinen viitekehys.

Objektivistisen tietokäsityksen puitteissa ajatellaan usein, että aineisto kerätään, mutta konstruktivistisissa ja tulkinnalliseen tietoteoriaan perustuvissa tutkimusasetelmissä se kirjaimellisesti luodaan osana hermeneuttista kehää ja pyrkimystä ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä ja ihmisiä (Hänninen 2003, 18, 98; ks. Honko 1992). Toisin sanoen tutkimusaineisto rakennetaan dialogissa tutkijan ja tutkimuskohteen välillä. Lisäksi on tärkeä huomata, että hermeneuttinen kehä ei ole varsinaisesti yksittäisen ihmisen valinta, jonka yhteydessä olisi mahdollista päättää, soveltaako yksittäinen ihminen sitä ajattelussaan vai ei (Gadamer 1999). Sen sijaan hermeneuttinen kehä kuvaa ja sen kautta on mahdollista pyrkiä ymmärtämään sitä perustilaa, jossa ihminen elää tulkitsevana olentona (Hänninen 2003, 120–121).

Tulkinta perustuu ennako-olettamukselle, jonka mukaan ihmisen toiminta on pääosin intentionaalista eli tarkoituksellista ja että ihmisen suhde todellisuuteen on ladattu erilaisilla merkityksillä. Viime kädessä juuri tulkitsijan (tutkija) ja tulkittavan (tutkimukseen osallistuva henkilö) jakamat yhteiset merkitykset luovat perustan mahdollisuudelle ymmärtää inhimillistä kokemusta ja siihen liitettyjä merkityksiä (Laine 2010, 29–31). Vaikka yhteisten merkitysten jakaminen on tulkinnan tavoite, se ei välttämättä tarkoita sitä, että tutkijan on oltava samaa mieltä tulkittavan kanssa.

Esimerkiksi Internetin suositulla keskustelupalstalla useaan kertaan toistettu ajatus tietyn laihdutusmenetelmän tehokkuudesta voi olla tieteellisen ajattelun näkökulmasta harhaanjohtava (ks. Turtiainen 2017), mutta samalla kulttuurisesti monin tavoin mielenkiintoinen tutkimuskohde. ”Väärä tieto” voi johtua siitä, että kirjoittaja ei tunne ihmisen fysiologiaa ja psykologiaa siinä määrin kuin hänen kommenttinsa antaa lääke- tai ravitsemustieteelliseksi totuudeksi puettuna ymmärtää, tai siitä, että kirjoittaja ei hahmota oman tietämisensä rajoja eli sitä, mitä hän tietää tai ei tiedä. On myös mahdollista, että kirjoittaja on eri mieltä tieteellisesti tuotetun tiedon kanssa, vaikka tieteellinen tieto ei olekaan mielipidekysymys, tai että hän ei halua syystä tai toisesta puhua totta. Tämä on validiteettiin ja relia-

biliteettiin perustuva luonnontieteellinen tapa lähestyä totuutta, joka on klassisen, alun perin filosofi Platonilta peräisin olevan määritelmän mukaan ”hyvin perusteltu tosi uskomus”.

Tulkinnallinen tutkimusote ei suoranaisesti poikkea Platonin perusajatuksesta, mutta korostaa, että ihmistieteissä, kuten etnologiassa ja antropologiassa, tutkimuksen kohde ei rajoitu tieteellisiin totuuksiin, vaan tutkimuskenttä käsittää inhimillisen todellisuuden kokonaisuutena. Käytännössä etnologiseen ja antropologiseen tietoon sisältyy aina välttämättä myös käsityksiä ja merkityksiä, jotka eivät ole luonnontieteellisiä eivätkä edes ihmistieteellisiä totuuksia. Laihdutusmenetelmiä käsittelevän esimerkin valossa on tärkeä huomata, että tulkinnallinen tai subjektiivisuutta korostava tietokäsitys ei tarkoita sitä, että kaikki mielipiteet olisivat tieteellisesti tarkasteltuna samanarvoisia tai että jokainen tutkittava ilmiö olisi moraalisisessa mielessä hyväksyttävä. Tieteellinen tieto on puhtaasti tiedollisin perustein arvioituna lähtökohtaisesti luotettavampi lähde kuin mielipide ja vastaavasti ymmärtäminen (deskriptio) ja hyväksyminen (preskriptio) ovat kaksi eri asiaa.

Tulkinnan emic- ja etic-tasot

Emic-näkökulmalla tarkoitetaan etnologiassa ja antropologiassa yleisesti tapaa, jolla tutkimukseen osallistuva henkilö näkee tai kokee jonkin ilmiön tai tapahtuman. Kulttuurisen tiedon kannalta ei ole kuitenkaan olennaista, onko esimerkiksi haastattelussa tai Internetin keskustelupalstalla mainittu mielipide faktuaalisesti eli tosiasiallisesti totta. Emic-tasolla validiteetti ja oikeellisuus ovat sidoksissa tutkijan soveltamien käsitteiden kestävyYTEEN eli siihen, että ne sopivat tietyn ilmiön tutkimukseen. Teoriaan perustuvalla etic-tasolla käsitteiden on oltava myös riittävän yleisiä, jotta ne olisivat käyttökelpoisia kulttuurien välisessä tulkinnassa. (Hänninen 2003, 75; Lett 1987, 63–66.) Tutkijasta ja tutkittavasta ilmiöstä riippuen tutkimus voi painottua joko aineistoon (emic) tai teoriaan (etic), mutta molempia elementtejä tarvitaan.

Tutkimuskirjallisuudessa emic- ja etic-tasojen (Pike 1967) välistä suhdetta on kuvattu esimerkiksi sellaisilla käsittepareilla kuin verbaa-

linen ja nonverbaalinen, subjektiivinen ja tieteellinen, deskriptiivinen ja teoreettinen, yksityinen ja julkinen sekä etnografinen ja etnologinen (Headland 1990; ks. Olive 2014). Emic- ja etic-tasojen välinen suhde perustuu ajatukselle, jonka mukaan molemmat näkökulmat kuvaavat saman tulkintaprosessin eri puolia (Agar 2011) ja selittävät samalla sitä, miten on mahdollista, että tietty kulttuuri-ilmio voi näyttää ulkoa käsin tarkasteltuna täysin erilaiselta kulttuurin keskelä elävien ihmisten tulkintoihin verrattuna (Yin 2010). Etic-taso ilmoittaa aina tutkimusasetelman teoreettisen näkökulman, eräänlaisen tulkinnallisen sijamuodon, tai tarkemmin *hermeneuttisen essiivin*, joka kertoo sijamuodon puitteissa minä tai millaisena tutkittavaa ilmiötä lähestytään käsitteellisessä mielessä. Hermeneuttisessa essivissä mikään tutkimuskohde ei ole vain asia tai ilmiö, vaan sitä tarkastellaan sijamuodon mukaisesti aina jonakin eli jostain tietystä näkökulmasta.

Ilman käsitteitä ja teoriaa tutkimusaineistolla ei kirjaimellisesti ole merkitystä (Alvesson & Sköldberg 2000). Viime kädessä yksittäisen aineiston erityispiirteet määräävät, millaiset käsitteet sopivat parhaiten sen tulkintaan (Uhan, Malnar & Slavko 2013; Hänninen 2012, 33). Emic ja etic eivät ole myöskään toistensa vastakohtia vaan osa hermeneuttista kehää, jossa tulkinta siirtyy aineistoa ja tutkittavien näkökulmaa korostavasta emic-näkökulmasta teoreettiseen etic-näkökulmaan ja takaisin lukemattomia kertoja tutkimusprosessin aikana. Emic- ja etic-näkökulmat tarvitsevat toisiaan, ja vaikka yksittäinen tutkimus voi perustua joko emic- tai etic -näkökulmaan, kumpikaan näkökulma ei voi toimia tulkinnallisesti yksin. (Kajander 2013, 70–71; Olive 2014; Wilson & Chaddha 2010).

Tämä johtuu siitä, että hermeneuttiselta kehältä ei ole pääsyä etic-näkökulmasta vapaaseen, ”puhtaaseen” tai objektivistiseen havaintoon eikä tutkittavien edustamasta emic-näkökulmasta olisi mahdollista puhua järjestelmällisesti ilman käsitteiden ja teorioiden tuomaa järjestystä ja julkilausuttua tutkimusasetelmaa. Laadullisen tutkimuksen haasteena onkin aina välttämättä tasapainoilla emic- ja etic-tasojen välillä ja kertoa avoimesti, millaisten metodologisten ratkaisujen varaan oma tutkimus perustuu (Patton 2010). Myös aineiston ja teorian välinen suhde on vastavuoroinen prosessi. Tutkimusaineisto tarvitsee teoriaa ja käsitteitä, jotta se voisi tulla ensin rajatuksi ja lopulta

ymmärretyksi. Vastaavasti teoria tarvitsee empiriaa, koska ilman empirian todistusvoimaa ei olisi uskottavaa teoriaakaan (ks. Wilson & Chaddha 2010).

Tutkimuksen rakentuminen ja tutkijan rooli

Konstruktivismi tarkoittaa etnologian ja antropologian puitteissa sitä, että käsityksemme inhimillisestä elämästä on ihmisen ajattelun tuotetta sen sijaan, että tieto olisi olemassa ajattelustamme riippumatta (ks. Burr 2015, 222). Konstruktivistinen tietokäsitys ei suoraan oleta, ettei inhimillisten merkitysten ”tuolla puolen” olisi mitään. Sen sijaan suuntaus korostaa, että on mahdollista tutkia vain sellaisia asioita, jotka kuuluvat merkitysten maailmaan ja joista voidaan siten todeta jotakin mielekästä, eli niistä on mahdollista tiedollisessa mielessä ylipäätään puhua. Sosiaalinen konstruktionismi viittaa tiedon ja käsitteiden sosiaaliseen rakentumiseen, jolloin kulttuuria ja sen piirissä vallitsevia tietokäsityksiä tarkastellaan suhteessa kyseisessä kulttuurissa vallitseviin merkitysjärjestelmiin ja arkitietoon (Berger & Luckmann 2000, 99–103).

Metodologinen konstruktivismi tutkii tiedon rakentumista vaihtelevissa yhteiskunnallisissa, kulttuurisissa ja historiallisissa olosuhteissa (ks. Atkinson 2017, 20–21). Kulttuuriset todellisuudet rakentuvat monimutkaisista merkitysjärjestelmistä, joita voi olla vaikea suoraan havainnoida niiden laajuuden vuoksi. Tästä johtuen tutkija arvioi ja rajaa keräämäänsä tutkimusaineistoa tutkimuskysymysten ja teoreettisen viitekehyksen avulla eli tarkastelee kulttuurista todellisuutta aina tietystä näkökulmasta käsin. Esimerkiksi ”sukulaisuus”, ”uskonto” tai ”vaihantajärjestelmät” ovat ensisijaisesti kategorioita, joita tutkija käyttää tutkimusaineiston organisoimiseen. Ne eivät siis välttämättä ole tutkittavien itsensä nimeämiä tapoja merkityksellistä elämäänsä. Kategoriat ovat kuitenkin tärkeitä, sillä ne auttavat tutkijoita jäsentämään ja suhteuttamaan käsitteellisesti kulttuuria koossapitäviä tekijöitä havainnoinnin kohteena olevaa tutkittavaa yhteisöä laajempaan joukkoon. (Moore & Sanders 2014, 15.)

Tutkimuksessa sovellettavien käsitteiden sisältö vaihtelee kulttuurisesti ja historiallisesti. Näin tutkijan on harkittava tapauskohtaisesti,

onko yksittäinen käsite vertailukelpoinen suhteessa muihin aihepiiriä tarkasteleviin tutkimuksiin ja mikä on sen relevanssi suhteessa tutkimusongelmaan. Esimerkiksi käsitys perheestä on muovautunut yhteiskunnallisten muutosten myötä, ja se myös vaihtelee kulttuurista toiseen. Jos esimerkiksi suomalaisen lainsäädännön puitteissa määriteltyä perhettä ja sen sisältämiä käsityksiä sukulaisuussuhteista sovelletaan suoraan maahanmuuttajaperheisiin, tulkinta voi johtaa perheen konkreettiseen hajoamiseen tai muihin inhimillisesti vaikeisiin tilanteisiin (Tiilikainen, Ismail & Al-Sharmani 2016, 47). Käsitteiden tai kategorioiden sisältö vaihtelee myös yksilökohtaisesti, ja siksi tutkijan on varottava tekemästä sellaisia käsitteellisiä tai merkityksiin liittyviä yleistyksiä, joille ei löydy perustetta tai vastaavuutta ihmisten arkielämästä.

Refleksiivisyydellä tarkoitetaan prosessia, jossa tutkija tarkastelee omaa rooliaan tutkimuksessa moniulotteisena metodologisena ja tietoteoreettisena kysymyksenä. Etnologiassa ja antropologiassa refleksiivisyys käsittelee sitä, miten sekä tutkijan persoona että tutkimuksen tekemisen tavat eli metodologia vaikuttaa siihen, millaista aineistoa ja tietoa tutkimus tuottaa. Tutkija-minän keskeinen rooli tiedon tuottamisessa kytkeytyy vahvasti kysymykseen siitä, miten erilaisista kulttuurisista todellisuuksista tuotettu tieto rakentuu tutkimusprosessissa. Refleksiivisyys toteutuu tutkijan ajattelussa ja sisäisessä dialogissa, jolloin jokaisen tutkimusta tekevän on pohdittava, kuka tai mikä on tietoa tuottava tutkijaminä (Gould 2016, 11).

Itselfreflektio tarkoittaa tutkijan henkilökohtaisten sitoumusten tiedostamista sekä niiden avaamista ja vaikutusten arviointia suhteessa tutkittavaan yhteisöön ja ihmisiin. Yksinkertaisesti jo se, että tutkija yleensä edustaa yhteiskunnallisessa hierarkiassa tietyssä asemassa olevaa organisaatiota, joka saattaa olla hyvin etäinen ja vieras tutkittavan yhteisön jäsenille, voi heijastua tutkimukseen monin tavoin. Tutkijan on arvioitava, mikä vaikutus tutkimusprosessiin on esimerkiksi iällä, sukupuolella, etnisellä ja kulttuurisella taustalla tai sosiaalisella ja taloudellisella asemalla suhteessa tutkittavaan yhteisöön. Jokaisella tutkijalla on tutkimusta aloittaessaan myös tutkimuskohdetta koskevia ennakkokäsityksiä, jotka voivat vaikuttaa tutkimusprosessiin sen eri vaiheissa, ja siksi tutkijan on oltava oman toimijuutensa suhteen avoin ja analyyttinen.

Metodologinen refleksiivisyys liittyy etnologiassa ja antropologias-
sa menetelmien, teorioiden ja käsitteiden määrittelyyn (Fingerroos
2003), joiden sopivuutta arvioidaan tutkimusongelman ja tutkitta-
van ilmiön näkökulmasta. Refleksiivisyyteen sisältyy myös tutkimus-
kohteena olevan ilmiön olemassaoloa koskevien ennakkoehtojen
näkyväksi tekeminen. Esimerkiksi slummissa asuvien naisten toi-
meentulomahdollisuuksiin (Lappi 2017) vaikuttavat vahvasti sukulai-
suusverkostot, jotka tarjoavat heille sosiaalista ja taloudellista tukea,
mutta vastavuoroisesti edellyttävät naisten osallistuvan verkoston jä-
senten auttamiseen. Naiset toimivat tämän vahvan kulttuurisen nor-
min mukaisesti, mikä usein tarkoittaa heidän oman toimeentulonsa
tai hyvinvointinsa heikkenemistä. Naisten toimeentuloa tutkittaessa
onkin huomioitava, millaisia ehtoja yhteisön kulttuuriset ja sosiaali-
set normit asettavat naisten taloudelliselle toiminnalle. Tutkijan on
arvioitava myös ulkoisten tekijöiden, esimerkiksi taloudellisten ja yh-
teiskunnallisten olosuhteiden sekä poliittisen vallan ja vallankäytön,
vaikutuksia tutkittavaan ilmiöön (Fingerroos 2003). Kulttuureihin
sisältyvät sosiaaliset järjestelmät ja instituutiot kuuluvat ihmisten
luomaan kulttuuriseen todellisuuteen. Ne vaikuttavat monin tavoin
yksilöiden ja yhteisöjen arkielämän rakentumiseen, mikä tulisi huo-
mioida tutkimuksessa.

Refleksiivisyyden toteutuminen tutkimuksen kaikissa vaiheissa
edellyttää tutkimusprosessin ja sen osien välisten suhteiden jatkuvaa
arviointia. Näin varmistetaan, että tutkimus tuottaa sellaista teoreet-
tisesti perusteltua ja yleistettävissä olevaa tietoa, joka ei ole saavutet-
tavissa suoraan ihmisten kokemusten kautta. Tutkimus ei myöskään
ole pelkästään tutkijan oman ajattelun tuottama kuvaus tutkimus-
kohteestaan (Davies 2008, 237). Refleksiivisyys auttaa tutkijaa arvioi-
maan, miten hän on osa tutkimuskohdettaan ja mikä vaikutus tutki-
jalla on tutkimuskohteen ja tutkimuskontekstin määrittelyyn. Tutkit-
tavan kulttuurin tai ilmiön asettaminen tutkimuksen kohteeksi ja sen
tulkinnallisen kontekstin rajaaminen edellyttävät monimuotoista ref-
leksiivisyyttä, jotta tuotetun tiedon rakentumisen prosessia voidaan
arvioida tieteellisin kriteerein.

Epistemologinen refleksiivisyys viittaa tietoteorioiden ja tiedon-
intressin määrittelyyn, mutta lisäksi sen voi ajatella tarkoittavan
kulttuuri-käsitteen arviointia erityisesti suhteessa kulttuurirelativis-

miin. Relativismi korostaa kokemuksellisuuden ja kontekstuaalisuuden keskeistä merkitystä kulttuuristen todellisuuksien tulkinnessa. Jyrkimmillään se suhtautuu kriittisesti mahdollisuuteen tavoittaa yleisinhimillisiä filosofisia ja tieteellisiä totuuksia, jotka koskisivat kaikkia ihmisyhteisöjä. Kulttuurirelativistinen ajattelu perustuu etnografisen kenttätöön myötä syntyneeseen ymmärrykseen erilaisten elämäntapojen ja kulttuuristen toimintamallien moninaisuudesta. (Fernandez 2015, 484.) Tutkittavilla yhteisöillä on omat kulttuurisesti jäsenytyvät merkitysjärjestelmänsä, ja tutkijan tehtävä on pyrkiä tavoittamaan ja ymmärtämään näitä erilaisia kulttuurisia todellisuuksia. (Madden 2010, 27.)

Relativismia kritisoidaan siitä, että sen katsotaan johtavan kaiken hyväksymiseen ikään kuin kaikki näkökulmat olisivat yhtä hyviä. Tällöin puhutaan eettisestä relativismista. Se poikkeaa kontekstuaalisesta relativismista siinä, että kulttuurisia eroja ei tarkastella moraalisen oikeudenmukaisuuden, vaan kulttuurin sisäisten lainalaisuuksien näkökulmasta ilman arvottavia tulkintoja (Feinberg 2007, 779). Lisäksi voidaan puhua näkökulmarelativismista (Hautamäki 2018, 9), jossa toisistaan poikkeavia näkökulmia on mahdollista vertailla ja punnita erilaisten kriteerien kannalta. Kulttuurien tutkimuksen yhteydessä on tärkeää huomioida myös epistemologinen relativismi. Se perustuu ajatukseen, että vieraan kulttuurin täydellinen ymmärtäminen on aina jossain määrin mahdotonta siksi, että erilaisista kulttuuritaustoista tulevat ihmiset puhuvat eri kieltä ja myös hahmottavat maailman toisistaan poikkeavilla tavoilla (Feinberg 2007, 781).

Lopuksi

Etnologia ja antropologia ovat empiirisiä ihmistieteitä, joiden tutkimuskohteena on arkielämä ja kulttuuri sekä näitä molempia jäsenävät merkitykset, käsitykset, normit ja arvot. Teoriat ja käsitteet antavat tutkimuskohteena olevalle kulttuuri-ilmioille tulkintakehyksen, jonka avulla tutkija tekee näkyväksi, miten ja missä muodossa kulttuuri ilmenee sosiaalisesta todellisuudesta tehtävissä havainnoissa. Hermeneuttisesti suuntautuneina tieteenaloina etnologia ja antropologia huomioivat tulkinnoissaan tutkittavien omat käsitykset, käyt-

täytymisen ja arvot ja korostavat, että tutkimustulokset syntyvät aina vuorovaikutuksessa tutkimukseen osallistuvien ihmisten kanssa. Tietoteoria on läsnä tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa kysymyksenasettelusta aineistonkeruuseen, analyysiin ja johtopäätöksiin asti. Tutkijan on kuvattava ja perusteltava tutkimuksessa tekemänsä valinnat ja rajaukset, jotta tutkimus on tieteellisesti pätevää. Näiden ratkaisujen tekeminen edellyttää ymmärrystä tietoteoreettisen perustan luonteesta sekä sen vaikutuksesta tutkimusprosessiin ja tiedon muodostumiseen.

Hermeneutiikka käsittelee etnologiassa ja antropologiassa tulkinnan tietoteoreettisia erityispiirteitä, ja hermeneuttinen kehä puolestaan kuvaa tutkimuskohteen ymmärtämistä tavoittelevaa tulkintaprosessia. Tutkimuksen emic-tasolla tarkoitetaan etnologiassa ja antropologiassa tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulmaa, ja etic-taso puolestaan viittaa aineiston analysoimisessa sovellettuihin teorioihin ja käsitteisiin. Molempia näkökulmia tarvitaan tieteellisesti pätevien tulkintojen rakentamiseksi.

Kulttuurien tutkimus painottaa tietoteoreettista konstruktivismia, joka korostaa inhimillisen ajattelun ja merkityksellistämisen roolia tulkinnan ja ymmärtämisen lähtökohtana. Tutkimuksen kohde ja siihen liittyvä tieto eivät ole olemassa empiirisestä todellisuudesta riippumatta, vaan tieto rakentuu aina sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysjärjestelmien viitekehyksessä. Kulttuurien tutkimuksessa tutkijan vahva läsnäolo tutkimuksen eri vaiheissa on myös monin tavoin tietoteoreettinen kysymys. Siksi kulttuuristen todellisuuksien tulkinnat edellyttävät tutkijalta jatkuvaa refleksiivisyyttä tutkimusprosessin aikana.

Relativismi viittaa etnologian ja antropologian yhteydessä inhimillisen kokemuksen ja tulkintamallien moninaisuuteen erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. Relativismi ei tarkoita sitä, että tutkijan pitäisi olla tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kanssa samaa mieltä esimerkiksi moraalisesti tai yhteiskunnallisesti moniselitteisten aiheiden äärellä tai hyväksyä lainvastaisia tai epäinhimillisiä kulttuurisia käytänteitä. Yhteiskunnallisia ongelmakohtia, valtarakenteita ja epä tasa-arvoa saa ja pitääkin käsitellä kriittisesti ja perustellen. Sen sijaan ymmärtäminen ja tulkinta edellyttävät, että tutkija ei kiirehdi muodostamansa käsityksen kanssa, vaan että hän tarkastelee tutki-

muskohdettaan aluksi ilman moraalisia arvostelmia. Samalla tutkija antaa itselleen aikaa tutustua tutkimaansa ilmiöön.

Lisälukemista

- Crapanzano, Vincent. 1992. *Hermes' dilemma & Hamlet's desire. On the epistemology of interpretation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar. 1996. *Vardaglivets etnologi: reflektioner kring en kulturvetenskap*. Tukholma: Natur och kultur.
- Frykman, Jonas & Gilde, Nils. 2003. *Being there. New perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures. Selected essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books.
- Lett, James. 1987. *The human enterprise. A critical introduction to anthropological theory*. Lontoo: Westview Press.

Lähteet

- Agar, Michael. 2011. Making sense of one other for another: ethnography as translation. *Language & Communication* 31:1, 38–47.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj. 2000. *Reflexive methodology. New vistas for qualitative research*. Lontoo: Sage.
- Arvidsson, Alf. 2001. *Etnologi: perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur.
- Atkinson, Paul. 2017. *Thinking ethnographically*. Lontoo: Sage.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 2000/1966. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. 3. p. Helsinki: Gaudeamus.
- Bernard, H. Russell. 2006. *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative approaches*. 4. p. New York: Altamira Press.
- Brown, Donald. 1991. *Human universals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Burr, Viv. 2015. Social constructionism. Julkaisussa: Wright, James D. (toim.) *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* 22. 2. p. New York: Elsevier, 222–227.
- Clifford, James. 1986. Introduction: Partial Truths. Julkaisussa: Clifford, James & Marcus, George E. (toim.) *Writing culture. The poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press, 1–26.
- Crapanzano, Vincent. 1992. *Hermes' dilemma & Hamlet's desire. On the epistemology of interpretation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Davies, Charlotte Aull. 2008. *Reflexive ethnography. A guide to researching selves and others*. 2. p. Lontoo & New York: Routledge.

- Denzin, Norman. 1997. *Interpretive ethnography. Ethnographic practices for the 21st century*. Thousand Oaks: Sage.
- Ehn, Billy, Löfgren, Orvar & Wilk, Richard. 2016. *Exploring everyday life. Strategies for ethnography and cultural analysis*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2004/2001. *Toista maata. Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Feinberg, Richard. 2007. Dialectics of culture: relativism in popular and anthropological discourse. *Anthropological Quarterly* 80:3, 777–790.
- Fernandez, James W. 2015. Cultural relativism, anthropology of. Julkaisussa: Wright, James D. (toim.) *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* 22. 2. p. New York: Elsevier, 484–487.
- Fingerroos, Outi 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 10:2. [Viitattu 10.5.2022] Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.78407>.
- Fornäs, Johan. 2012. Post-anti-hermeneutics. Julkaisussa: Hovden, Jan Fredrik & Knapskog, Karl (toim.) *Hunting high and low: skriftfest til Jostein Gripsrud på 60-årsdagen*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 490–518.
- Gadamer, Hans-Georg. 1999/1966. *Truth and method*. Second revised edition. Lontoo: Sheed & Ward.
- Gadamer, Hans-Georg. 2004. *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Geertz, Clifford. 1983. *Local knowledge. Further essays in interpretative anthropology*. New York: Basic Books.
- Gould, Jeremy. 2016. Refleksiivisyyden poluilla: epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus. Julkaisussa: Gould, Jeremy & Uusihakala, Katja (toim.) *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 9–37.
- Grönfors, Martti. 2011. *Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät*. Toimittanut Hanna Vilkkä. Hämeenlinna: Sofia-Sosiologi-Filosofiapu Vilkkä.
- Hammersley, Paul & Atkinson, Martyn. 2007. *Ethnography. Principles in practice*. Lontoo: Routledge.
- Hannerz, Ulf. 2003. Kulttuurin määritelmien yhteentörmäys. Julkaisussa: Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 213–232.
- Hautamäki, Antti. 2018. *Näkökulmarelativismi. Tiedon suhteellisuuden ongelma*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Headland, Thomas. 1990. Introduction: A dialogue between Kenneth Pike and Marvin Harris on emics and etics. Julkaisussa: Headland, Thomas, Pike, Kenneth & Harris, Marvin (toim.) *Emics and etics: the insider/outside debate*. Newbury Park: Sage, 13–27.
- Honko, Lauri. 1992. Dialogisesta kenttämestodista. *Sananjalka* 34, 123–137.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika. 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Julkaisussa: Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.

- Hämeenaho, Pilvi, Ylipulli, Johanna & Suopajarvi, Tiina. 2018. Kulttuurintutkimus osana yhteiskuntaa. Julkaisussa: Hämeenaho, Pilvi, Ylipulli, Johanna & Suopajarvi, Tiina (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–27.
- Hänninen, Riitta. 2003. *Leikki – ilmiö ja käsité*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hänninen, Riitta. 2012. *Puuterilumen lumo – tutkimus lumilautailukulttuurista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jouhki, Jukka & Steel, Tytti. 2016. Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiasa. Julkaisussa: Jouhki, Jukka & Steel, Tytti (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi*. Helsinki: Ethnos ry, 13–42.
- Kajander, Konsta. 2013. Mitä annettavaa filosofisella hermeneutiikalla on etnologialle? *Elore* 20:2, 66–76. [viitattu 10.5.2022] Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.79088>.
- Kajander, Konsta. 2020. Katso puoliheraa, katso ihmistä. *Lectio praecursoria* 11.12.2020. *J@rgonia* 18:36, 226–233. [viitattu 10.5.2022] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202104272496>.
- Kamppinen, Matti. 2004. Tulkinta uskontoetnografiassa. Julkaisussa: Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) *Kenttäkysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 111–119.
- Korkiakangas, Pirjo. 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Julkaisussa: Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120–144.
- Laine, Timo. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Julkaisussa: Aaltola, Juhani & Vall, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 28–45.
- Lappi, Tiina-Riitta. 2017. Naisten toimeentulo tansanialaisessa slummissa. Julkaisussa: Fingerroos, Outi, Koskihaara, Niina & Lillbroända-Annala, Sanna (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 123–146.
- Lett, James. 1987. *The human enterprise. A critical introduction to anthropological theory*. Lontoo: Westview Press.
- Madden, Raymond. 2010. *Being ethnographic. A guide to the theory and practice of ethnography*. Lontoo: Sage.
- McGee, Jon & Warms, Richard. 1996. *Anthropological theory. An introductory history*. Toronto: Mayfield Publishing Company.
- Moore, Henrietta L. & Sanders, Todd. 2014. Anthropology and epistemology. Julkaisussa: Moore, Henrietta L. & Sanders, Todd (toim.) *Anthropology in theory. Issues in epistemology*. 2. p. Malden: Oxford: Wiley Blackwell, 1–18.
- Olive, James. 2014. Reflecting on the tensions between emic and etic perspectives in life history research: lessons learned. *Forum: Qualitative Social Research* 15:2. [viitattu 10.5.2022] Saatavissa: <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/2072/3656>.

- O'Reilly, Karen. 2012. *Ethnographic methods*. 2. p. Abingdon: Routledge.
- Patton, Michael. 2010. *Qualitative research & evaluation methods*. 3. p. Thousand Oaks: Sage.
- Pike, Kenneth. 1967. *Language in relation to a unified theory of the structures of human behavior*. 2. p. Haag: Mouton.
- Saarelainen, Juhana. 2012. Konteksti ja kontekstualisoiminen. Julkaisussa: Nivala, Asko & Mähkä, Rami (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: Turun yliopisto, 244–268.
- Schnegg, Michael. 2015. The nature and validation of knowledge. Julkaisussa: Russell, Bernard H. & Gravlee, Clarence C. (toim.) *Handbook of methods in cultural anthropology*. 2. p. Lanham: Rowman & Littlefield, 21–53.
- Silverman, David. 2006. *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and Interaction*. 3. p. Lontoo: Sage.
- Sääskilahti, Nina. 1999. Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. Julkaisussa: Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 145–154.
- Tiili, Miia-Leena. 2016. *Ammattilaisuuden ankkuripaikat. Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomenlahden merivartiostossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tiilikainen, Marja, Ismail, Abdirashid & Al-Sharmani, Mulki. 2016. Somalialaiset perheet perinteiden, siirtolaisuuden ja sisällissodan välissä. Julkaisussa: Fingerroos, Outi, Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 43–63.
- Turtiainen, Riikka. 2017. "Mentorina terveelliselle elämäntyyliille" – Asian-tuntijuuden rakentuminen suomalaisten naisten fitnessblogeissa. *Lii-kunta ja tiede* 54:1, 58–67.
- Uhan, Samo, Malnar, Brina & Kurdija, Slavko. 2013. Grounded theory and inductive ethnography: a sensible merging or a failed encounter? *Teori- ja in Praksa* 50:3/4, 642–657.
- Wilson, William & Chaddha, Anmol. 2010. The role of theory in ethnographic research. *Ethnography* 10:4, 549–564.
- Von Wright, Georg Henrik. 1971. *Explanation and understanding*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Yin, Robert. 2010. *Qualitative research from start to finish*. New York: The Guilford Press.